

DĚJINY VÍRY V POKROK? K OSMDESÁTINÁM BEDŘICHA LOEWENSTEINA

ÚVOD: SETKÁNÍ S BEDŘICHEM LOEWENSTEINEM

A History of Faith in Progress?
To Mark the Eightieth Birthday of Bedřich Loewenstein
Introduction: A Meeting with Bedřich Loewenstein

To mark the eightieth birthday of Professor Bedřich Loewenstein (on 20 June 1929) a workshop was held in Prague on 8 June 2009, on the topic 'The History of Faith in Progress'. At the workshop, Loewenstein's most recent large book, *Víra v pokrok: Dějiny jedné evropské ideje* (Faith in Progress: A History of One European Idea, Prague 2009; originally published as *Der Fortschrittsglaube: Geschichte einer europäischen Idee*, Göttingen 2008), was comprehensively discussed, with the author in attendance. In addition to Loewenstein's autobiographical contribution, the following eight articles are reflections on Loewenstein's book and his life's work as an historian.

V červnu roku 2009 dosáhl významného životního jubilea – 80. narozenin – historik Bedřich Loewenstein (* 20. června 1929). U této příležitosti uspořádal Kabinet dějin vědy při Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR ve spolupráci s Československým dokumentačním střediskem a nakladatelstvím Oikoymenth kolokvium *Dějiny víry v pokrok*, které se konalo 16. června 2009 v Praze ve Vile Lanna za přítomnosti jubilanta, jeho přátel, kolegů, dalších hostů i studentů.¹ Následující blok příspěvků vychází z tohoto kolokvia a jeho soubornou publikací na stránkách časopisu, jehož byl i Bedřich Loewenstein od počátku aktivním přispěva-

1 Kolokvium bylo uspořádáno a jeho publikační výstup v podobě tohoto bloku následujících devíti statí či diskusních příspěvků vznikl s podporou projektu GA AV ČR IAAX00630801 (Čeští vědci v exilu 1948–1989).

2 Studie Bedřicha Loewensteina dokonce přímo zahajovala první číslo tohoto časopisu: BEDŘICH LOEWENSTEIN, *Pozitivismus a liberalismus. K některým zdrojům české filozofie dějin 19. století*, *Dějiny – teorie – kritika* 1/2004, s. 9–29.

telem a spolupracovníkem,² chceme připomenout tuto osobnost české historické vědy. Loewensteinovo „stýkání a potýkání“ s českou historiografií dnes čítá již bezmála šest desetiletí. Ta byla vyplněna obdobími, kdy čeril hladiny zdejšího historického myšlení briskními recenzemi, studii a knihami, i dobami, kdy jako by vymizel a jeho hlas se ozýval zpovzdálí a nečekaně. Cosi z ojedínělosti, ale rovněž nejednoznačnosti a snad i určité provokativnosti Loewensteinova postavení v české historiografi a literárním světě se nutně promítlo i do uspořádaného kolokvia. Proto zde snad ještě několik vět na vysvětlení:

Před deseti lety vyzdvihl prostředkující charakter Loewensteinova díla a působení již ve svém titulu rozsáhlý jubilejní sborník *Překračování hranic aneb zprostředkovatel Bedřich Loewenstein*.³ Jeho hlavní editor Vilém Prečan tehdy úmyslně okruhu autorů neurčil žádné ústřední či vymezující téma – právě kvůli „překračování hranic“, které snad nejlépe vystihuje Loewensteinovo vlastní životní úsilí. Podobně laděný spis by mohl klidně být jubilantovi věnován letos znovu. Jak byli účastníci letošního setkání svědky, sám od té doby neztratil nic na své intelektuální svěžesti, humorném nadhledu, lásce k historii a neutuchajícím zájmu o práci svých kolegů všech generací a o diskusích s nimi. Rychle uplynulých posledních deset let však přesto přineslo cosi nového. Jejich podstatnou část totiž Bedřich Loewenstein nevěnoval zaslouženému odpočinku na penzi, nýbrž po pobídce jednoho německého nakladatele k uspořádání čítanky o myšlence pokroku se pohroužil do nového studia. Znovu se soustředil na spektrum kulturně-historických, filozofických a sociálních témat, která vlastně byla spojnicí jeho badatelských zájmů od mládí a která nyní završil v pětisetstránkové opus magnum *Víra v pokrok. Dějiny jedné evropské ideje*.⁴ V dílem encyklopedickém a dílem velmi osobitým podání autor zpracoval rozsáhlou syntézu o dějinách evropského myšlení od „prefigurací“ v antice a křesťanském středověku až po 20. století. Původ a proměny centrální myšlenky „pokroku“ tu sleduje na široké ploše dobových konceptů civilizace a individuálních myslitelských projektů, které historicky reflektovaly nové politické a sociokulturní situace a více či méně úspěšně prošlapávaly cesty k jejich zvládnutí.

3 VILÉM PREČAN, MILENA JANIŠOVÁ, MATTHIAS ROESER (edd.), *Překračování hranic aneb zprostředkovatel Bedřich Loewenstein. Jubilejní spis k 70. narozeninám evropského historika*, Praha-Brno 1999.

4 BEDŘICH LOEWENSTEIN, *Víra v pokrok. Dějiny jedné evropské ideje*, Praha 2009 (původně BEDŘICH LOEWENSTEIN, *Der Fortschrittsglaube: Geschichte einer europäischen Idee*, Göttingen 2008).

Organizátoři letošního kolokvia (V. Prečan a T. Hermann) se proto ocitli před nápadem i riskantní výzvou trojjediného cíle: ne zcela formální přátelské setkání s oslavencem spojit s veřejným uvedením zcela nové knihy a současně s pracovním seminářem o její problematice za diskuse s autorem. Kolokvium za pořádající instituce zahájili V. Prečan (ČSDS, o.p.s.), Oldřich Tůma (ÚSD AV ČR) a Aleš Havlíček (Oikoymenh). Následovala celodenní série diskusních příspěvků, z nichž některé se více držely přímo problematiky prezentované knihy, jiné přesahovaly k širším souvislostem, odlišným perspektivám, nebo se vracely k osobě a dílu autora. K tomu ostatně zavalil podnět on sám, když k této příležitosti napsal stať nazvanou *Retrospektiva. Několik úvah k vlastním osmdesátinám*. Tento autobiografický pohled na vlastní životní a vědeckou cestu je podán jako upřímná otevřená zpověď na téma opakovaných neúspěchů, ztroskotání a vůle stále začínat a pokračovat. Text byl jako jistý korektiv oslavného rámce a olbrímího svazku zpřístupněn účastníkům kolokvia a sám o sobě představuje působivý ego-historický dokument a vhled do intelektuální historie 20. století.

Oslavencovu *Retrospektivu* zde proto uveřejňujeme na prvním místě. Následuje delší stať Tomáše Hermanna, která se v první části z jiné perspektivy přehledově zamýšlí nad životem a dílem B. Loewensteina. Text Ladislava Hejdánka, který se ze zdravotních důvodů nemohl kolokvia osobně zúčastnit, byl rovněž účastníkům poskytnut v tištěné verzi. Ostatní stať představují jen mírně upravené či rozšířené verze přednesených příspěvků. Zatímco texty A. Havlíčka, M. Havelky a F. Svátka se zabývají přímo vybranými úseky a problémy Loewensteinovy práce, A. Kostlán a J. Rak posléze přistupují k dalším historickým kontextům myšlenky pokroku na tématech její ikonografie a českých perspektiv předminulého století. Jako dokument průběhu i zde celý blok uzavírá autentické závěrečné slovo Františka Šmahela, jež tvoří vhodnou tečku za touto společnou gratulací.⁵ Následující série statí, původně diskusních příspěvků, je tedy skromným a velmi nedokonalým výrazem respektu a úcty k životnímu dílu ojedinelému, ale možná

5 Pro úplnost dodejme, že s improvizovanými příspěvky na kolokviu vystoupili ještě Jan Sokol a Jan Křen. Jan Sokol se ve volnější úvaze zaměřil na „loewensteinovské“ téma hranice a jejího překračování; výchozí model hranice politické přenesl na problém modernity a moderní společnosti jako společnosti komunikační s průvodním tlakem na jazykovou homogenitu, tendence k asimilaci a tvorbu bariér s centralizací témat, o nichž se mluví, aby se posléze, coby podmínka možného pokroku, fenomén hranice mohl ukázat jako prostor překračování k novému. Jan Křen hovořil o svém osobním mnohaletém kolegiálním a přátelském potyčání s B. Loewensteinem, o ojedinelém postavení jeho prací v české historiografii od konce 50. let, a charakterizoval jeho čtenářsky náročný, ale vždy osobitě obohacující literární projev.

také výrazem jeho trvající otevřenosti vůči nám. Nezbývá než poděkovat profesorovi Bedřichu Loewensteinovi za příležitost k tomuto setkání a znovu mu popřát neutuchající zdraví i mnoho sil a inspirace k další tvůrčí práci.

Tomáš Hermann